

A black and white portrait of a man with short, dark hair, wearing round glasses, a white shirt, a dark tie, and a dark jacket. He is looking slightly to the left of the camera with a neutral expression. The background is a textured, light-colored surface. The text is overlaid on the image in a bold, orange, sans-serif font.

RIKKERT HOOGKAMP

**PREDIKANT
IN VERZET**

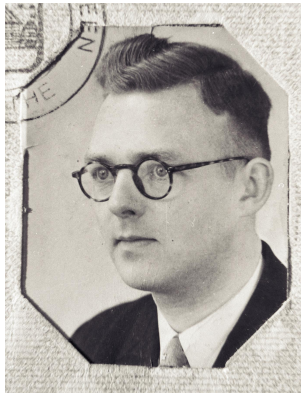
Albert Metselaar

Van de leiders van de LO in de Gemeente Hoogeveen zijn er maar weinig geweest, die gedurende de hele oorlog actief waren in het plaatselijke verzet. Meestal waren ze in de loop van de oorlog al ondergedoken, gearresteerd of geëxecuteerd. Ds. Rikkert Arnoldus Hoogkamp (1909-1996) heeft tijdens de hele oorlog een rol kunnen spelen als een van de leiders van de LO in zowel Elim als Nieuwlande. Dit is zijn geschiedenis, opgetekend uit zijn eigen mond.

Een portret van ds.Hoogkamp, de foto uit zijn persoonsbewijs.

Stichting
Informatiecentrum Geschiedenis
Hollandscheveld & Hoogeveen e.o.

Lees ook: Nieuwlande in de oorlog in cijfers en feiten:
<https://www.albertmetselaar.nl/publicaties/BoekNieuwlandeRegio.pdf>
en het artikel over het district Hoogeveen van de LO.
<https://www.albertmetselaar.nl/publicaties/02LOhoogeveeneo.pdf>

© Albert Metselaar, Hoogeveen 2022.
Niets uit deze uitgave mag worden openbaar gemaakt en/of vermenigvuldigd, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

DS. R.A. HOOGKAMP

LO-LEIDER IN NIEUWLANDE EN ELIM

©Albert Metselaar, Hoogeveen 2021 albertmetselaar@home.nl

Ds. Rikkert Arnoldus Hoogkamp en Fenna Wolting, na de oorlog.

Ds. Rikkert Arnoldus Hoogkamp (1909-1996) begon op zijn verjaardag, 10 november 1940, als hulpprediker in Elim. Hij was net klaar als dominee. 3 mei 1940 deed hij zijn laatste examen. Hij had eigenlijk legerpredikant willen worden, of in de zending willen gaan, maar door de oorlog kwam er niets meer van. Officieel hoorden de Gereformeerden van Elim nog bij de Gereformeerde Kerk van Hollandscheveld. Dopen en avondmaal was niet voor ds. Hoogkamp weggelegd, maar voor de rest waren ze praktisch zelfstandig. Er was een eigen achtman sterke kerkeraad, een eigen Gereformeerde school, en er werd een eigen kerkje gebouwd. Een houten gebouw. *"We hebben er heel wat moeite voor moeten doen"*, vertelde hij, *"maar het is wel gelukt."* De gemeente telde bijna 400 zielen. Volwassenen, kinderen, alles bij elkaar. Ds. Hoogkamp trouwde 6 mei 1941 met Fenna Wolting. *"Toen kreeg ik, nadat ik ergens gepreekt had, een beroep"*, zo vertelde hij. *"Ik wou graag in Elim blijven en Elim vond het blijkbaar ook goed dat ik bleef. Ze hebben alles in het werk gesteld en Elim is een zelfstandige gemeente geworden. In maart 1942 ben ik daar dominee geworden. We woonden naast Ellerie, de fietsenmaker, aan de Carstensdijk. We zijn gebleven tot 7 mei 1946, de verjaardag van mijn vrouw."* Ds. Hoogkamp speelde een bijzondere rol tijdens de Tweede Wereldoorlog.

ZWIJGEN ALS EEN POT

"Ik heb steeds eerlijk de waarheid gezegd. Ook als daar risico aan verbonden was. Dat moet je nemen als dominee. Dat is je roeping, om niet in de eerste plaats aan jezelf te denken. Nu had ik het geluk dat ik bij mijn eigen gemeente geen twijfelachtige figuren had. Ik ben nogal spontaan en dan flap ik het eruit als me wat hoog zit. En dat zat het nogal eens. Het is gek in Elim. Na de tijd, na de oorlog, wisten de mensen precies te vertellen wat ik gedaan had. Dan dacht ik dat ze het niet wisten, maar er werd nooit over gepraat. Bijvoorbeeld dat ik de Joden van Nieuwlande catechisatie gaf. Elke maandagavond kwamen er om 20.00 uur twee vrouwen bij mijn vrouw. Ze bleven tot ± 22.00 uur en hielden haar gezelschap. Er is nóóit gevraagd: waar is uw man? Dat wisten ze allemaal wel, maar er is nooit over gepraat! Dat volk van Elim kan zwijgen als een pot! Tuurlijk, onder elkaar zal er weleens over gepraat zijn, maar niet als er iemand met verkeerde oren bij was. Later vertelden ze wel eens dat ik toen en toen daar en daar ondergedoken was. Er was één ouderling, die elke zondag een preek bij zich had. Voor het geval dat ik niet kwam opdagen en hij preeklezen moest. Er werd niet over gepraat en dat wist ik ook toen niet. Het preeklezen is nooit nodig geweest. Ik ruilde vaak. De dominee van waar ik was, kwam dan naar Elim en dan preekte ik daar. Het werd niet van tevoren afgekondigd, dus ze wisten nooit wie er plotseling op de preekstoel verscheen. Je moet niet vragen hoe ik aan die preken kwam. Die waren soms ook op de zonderlingste manier in elkaar gezet.

Ik maakte vaak preken met een potlood geschreven, terwijl ik niet meer bij me had dan een bijbelteje en een blocnote. Ik heb altijd keihard de waarheid gezegd. Er was geen woord Frans bij. Dat vind ik niet eerlijk. Plotseling moesten alle oud-soldaten zich weer melden. Ik had er een stuk of acht in de gemeente. Ik heb ze allemaal gezegd dat ze zich niet moesten melden, want je komt niet weer terug. Je gaat de dag dat je je moet melden gewoon weg, maar je gaat naar familie of vrienden en je vertelt verder niks. Dat hebben ze gedaan en er is er geen een opgehaald. Toen de jongens in Duitsland moesten gaan werken, gingen ze ook niet. Er is er één in Duitsland wezen werken, bij een oom van mijn vrouwskant, maar daarna ging er geen een meer. Ze doken onder. Het waarschuwen deed ik meestal persoonlijk, niet onder de dienst. Er werd dan geregeld dat ze ergens anders zouden zijn. Van de grenzen van wat wel of niet kon op de preekstoel heb ik me niet veel aangetrokken. Als er één bij geweest was die me verraden had, dan had ik gehangen.

Ik kwam in aanraking met Johannes Post van Nieuwlande. Dan moest hij bijvoorbeeld haar Hoogeveen en dan kwam hij bij ons even langs, koffiedrinken. Zo ben ik in de hulp aan Joden verzeild geraakt. Bovendien werd ik hulpprediker van de Gereformeerde Kerk van Nieuwlande, want hun dominee was ziek. Dus ik kreeg heel Nieuwlande er ook bij, plus al die Joden die er zaten. En dat was ook het gevaarlijkste werk. Zo rol je erin. Het gaat geleidelijk aan, maar je kunt niet meer terug. Dat er zoveel Joden in Nieuwlande waren, dat kwam hoofdzakelijk door Johannes Post. Dat was een kerel! Een keer zei ik: "Hoe lap je dat nou om zoveel Joden onder dak te brengen?" Hij zei: "Dan ga ik eerst eens praten. Als de vrouw ja zegt, dan zegt de man ook ja. Zegt ze nee, zegt de man ook nee. Ik probeer de vrouw wat op het gemoed te spelen. Als ik denk: nou moet het eens een keer ophouden, ze kunnen het gemakkelijk, ook gezien de omstandigheden, dan kom ik een paar dagen later met een Jood. Dan zeg ik: Hier heb je hem nou. Zet hem dan maar buiten de deur als je durft! Zegt maar nee, als je de moed hebt als Christen

om nee te zeggen. Dat doen ze niet!". Hij was een geweldig mens, maar hij had één groot gebrek: hij vertrouwde teveel mensen. Dat is ook zijn ongeluk geworden.

DE STROOM ONDERDUIKERS

In 1942 werden de universiteiten en de Joden harder aangepakt. Toen kwam de stroom los waar we onze handen aan vol hadden. Twee van mijn vrienden en clubgenoten uit Amsterdam kwamen voorjaar 1942 in Elim. De ene was Henk Sweepe, een predikant, en de andere Ap van Vulpen, een wis- en natuurkundige. We hadden maar een klein huis en zaten met de voedselvoorziening. Dan waren ze weer een week bij ons en dan waren ze weer op Nieuwlande. Ik kom zelf uit Bunschoten, maar heb gestudeerd in Amsterdam, aan de VU. We hebben in 1943 een tijdje twee Joodse jongens in huis gehad. We kregen ook etenhalers die vaak ook een nacht overbleven. Ze brachten de nacht soms door op een stoel, bij gebrek aan bedden. Ik heb onderduikers van alle soorten gehad. Ik keek er niet naar of ze kerkelijk of onkerkelijk waren.

In Elim was ik hoofd van de LO. Mijn beste kameraad en vriend was Harm Wemmenhove, die vlak naast me woonde en een winkel in textielgoed had. Wij deden het meestal samen, ook het verspreiden van Trouw en bonkaarten. Dan had ik een deel, dat ik zo al reizende en trekkende door Elim hier en daar wat afleverde en Harm had zijn deel. "Harm is de broek van mien vaar al klaor?", vroeg dan iemand bij hem in de winkel. "Vraag maor em an Wub". Wub was zijn vrouw, die in een apart kamertje zat. Dan werd daar de zaak afgehandeld. De klanten in de winkel kregen zo geen achterdocht. Een winkel, daar komen allerlei soorten mensen, dus dat kon daar wel. En Harm wist precies wie in aanmerking kwam voor bonkaarten of een krantje van Trouw. Ik durf het niet op één of twee te zeggen, maar het liep zo tegen de 20, het aantal adressen voor Trouw dat ik had. En dan had Harm zijn portie nog, ongeveer even groot. Het was geen dagblad en je hoefde het ook niet precies op de dag te bezorgen. Als ze hem een week later kregen, was het nog net zo actueel.

Ik vond zo nu en dan 's morgens een pak met exemplaren van Trouw achter het huis. Ik vermoed dat ze steeds uit Hoogeveen kwamen. Maar wie ze bracht? Ik heb er nooit naar gezocht. Tot op de dag van vandaag weet ik het niet. Met de distributiebonnen ging het anders. Die kreeg ik overhandigd. Soms moest ik er achteraan. Een keer moest ik een toespraak houden op Nieuwlande. Net die dag komt 's middags mijn vader. Dus die hoort dat, dat ik 's avonds naar Nieuwlande moet. Hij zei: "Ik ga wel mee." Het zal 1943 zijn geweest. Na afloop van die samenkomst, in de kerk, zei ik: "Ik moet nog even bij Seine Otten aan. Dat was goed. Ik kom daar aan de deur. "O", zegt zijn vrouw, "Kom er maar in, mijn man is net thuisgekomen". Zij was thuis bij de kinderen, hij was in de kerk geweest. Ze had de koffie klaar. Dat wil zeggen, wat voor koffie doorging. We zaten daar wat te praten. Ik zei tegen Seine: "Ik moet je nog even spreken, heb je nog het één en ander?" "O", zei hij, "dat komt wel in orde".

Ds.Rikkert Arnoldus Hoogkamp.

Daarna nog een keer, samen met zijn echtgenote Fenna Wolting.

We zien de nog jonge predikant, zoals hij was in de oorlog.

Het hoofd van de LO in Elim en Nieuwlande.

Maar hij bleef gewoon zitten. Even later ging hij de kamer uit, maar ik wist niet waarom. Hij kwam terug met een grote kist. Het was een bak van een kist. Hij zette hem op de tafel neer, klapte het deksel open en zei: "Hoeveel moet je hebben?" Daar zaten alle mogelijke soorten kaarten in. En mijn vader zat daar ook bij..... Die zei niets! Maar toen we naar huis reden zei hij: "Gaat dat hier zo?" Wat moest ik zeggen? Ik wou voor de man niet weten wat ik wel deed aan ondeugendheden. Dat was ook het enige wat mijn vader in de oorlog van mij geweten heeft. Maar ik vond het wel genoeg. Later preekte ik in Hijken. Na de dienst kwam er een man naar me toe. "Dominee, ken je me nog", zei hij. Nee. Hij zei: "Ik ben Dunning". Ik zei: "Komt u soms uit Gees?" "Ja, u hebt mijn vader goed gekend". Dat klopte, want daar haalde ik ook wel bonnen. Hij vertelde dat als ik daar kwam, en de kinderen waren thuis, dan knikte zijn vader even met zijn hoofd. Dat betekende: Jongens, er allemaal uit. Ga op het erf spelen en hou in de gaten of er ook verkeerd volk van aankomt, dat je ons waarschuwt. Ik haalde de bonnen meestal van Seine of uit Hoogeveen.

OP HET RANDJE VAN DE DOOD

Eerlijk de waarheid zeggen, en daar als dominee dan ook helemaal voor gaan. Dat bracht hem in 1942 in een lastig pakket. De gezamenlijke Nederlandse kerken kwamen in 1942 met een kanselboodschap, waarin ze duidelijk maakten dat ze bij Seyss-Inquart hadden geprotesteerd tegen de jodenvervolging en de verplichte deelneming aan de Nederlandse Arbeidsdienst. Aanvankelijk was deze boodschap gepland voor zondag 22 maart, maar hij werd verschoven naar de 19e april. De bezetter kwam erachter dat het broeide in de kerken en trachtte de boodschap te verhinderen. In die tijd kreeg marechaussee Offeringa van het Zuideropgaande opdracht op een zondagmorgen aanwezig te zijn in de Gereformeerde Kerk van Elim. Als ds. Hoogkamp de kanselboodschap voor zou lezen, moest hij hem arresteren. Hij zat met die opdracht in zijn maag en ging op een zaterdagavond bij ds. Hoogkamp op bezoek. "*Moet je morgen een stuk van de synode voorlezen?*", vroeg hij de predikant. Deze kende het stuk nog niet. Offeringa maakte hem duidelijk dat hij door hem zou worden gearresteerd, als hij het stuk zou voorlezen. "Ik ken het stuk niet, maar als ik het nog krijg, lees ik het voor", was het antwoord van de predikant. Beide partijen raakten verhit. "*Dan moet ik U meenemen!*" Hoogkamps reactie: "*Slechts één van ons verlaat levend de kerk.*". Ds. Hoogkamp had steeds een dolkmes op zak en vertelde op hoge leeftijd: "*Ik had hem doodgestoken!*" Op de bewuste zondag zat Offeringa niet in de kerk. Overigens werd het stuk ook niet voorgelezen. De synode trok het terug.

DE LO VAN HOOGEVEEN EN OMSTREKEN

"Bij meubelmaker Zandbergen, in Hoogeveen, hadden we vaak vergaderingen. Praktisch elke maand. Hij was de leider van de LO (= Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers) in de gemeente Hoogeveen. Je wisselde gegevens uit. Elkaar gewoon te ontmoeten, dat was al een stimulans, een prikkel. De nare kant was: dan was die er niet, die was opgepakt of ondergedoken. Van Elim gingen Harm Wemmenhove en ik er heen. In Hollandscheveld haalden wij meester Bos op en de Hervormde dominee, ds. Volger. We gingen met zijn vieren. Dat was ook een heer hoor, die kon er ook wat mee, die ds. Volger! Wat dat betreft lagen we wel onder één deken. Meester Wiegman ken ik niet in dit verband. Uit elk dorp kwamen er maar twee personen ter vergadering. Voor Noordscheschut kwam onder meer meester Van der Meulen. Op de vergaderingen in Hoogeveen kwam altijd iemand

uit Assen, Jan Smallebroek, en die bracht dan de laatste berichten mee. Bijvoorbeeld dat er weer wat op komst was, dat de Duitsers weer wat nieuws uitgebroed hadden. Hij stapte in Hoogeveen uit en bleef dan een paar treinen over." In dit rijtje is Nieuwlande niet genoemd. Toen Johannes Post daar weg was, werd ook Nieuwlande in de LO-vergaderingen vertegenwoordigd door ds. Hoogkamp.

"Wij zaten bij Zandbergen, of in de consistorie van de Hervormde Kerk. We vergaderden ook wel eens in de Christelijk Gereformeerde Kerk. Dan viel het niet zo op. Het zat allemaal bij elkaar in de buurt. De een had een onderduiker die weg moest en vroeg of iemand nog een plekje had voor die man of die vrouw. Zo wisselde je. Op elke stamkaart moest een zegeltje, anders kon je geen bonnen krijgen. Hoe kwam je aan zegeltjes? We hadden heel wat stamkaarten van Joden en andere onderduikers, waar je plotseling niets meer mee kon. Afijn, we wisten van tevoren dat dat komen zou. Nu had ik bij het distributiebureau in Hoogeveen Arend Bisschop zitten. Die leverde nogal eens wat. Bonnen, maar vooral ook stempels. Als je ergens een stempel op moest hebben, zorgde hij dat die erop kwam. Ook met stamkaarten werd gerommeld. Toen het zover was dat de zegeltjes gedistribueerd waren, maar nog niet geldig waren, vroeg ik hem of hij aan zegeltjes kon komen. Hij vertelde dat ze in de brandkast bewaard werden. Hij zou zien wat hij kon. Op een avond na kantoortijd kwam Arend bij me aan de achterdeur. Hij pakte een compleet vel zegeltjes uit zijn zak. Nog meer dan ik nodig had. Ik vroeg hoe hij eraan gekomen was. "Dat zeg ik niet!" Omdat je door die vergaderingen van te voren van al die dingen wist, kon je maatregelen nemen. Ik kon op alle stamkaarten zo'n zegeltje doen en we kregen weer bonnen!

Ook hoe het precies met de fronten stond, hoorde je er. Toen de Duitsers Rusland binnentrokken, waren hun gegevens betrouwbaar. Toen ze terugtrokken waren ze niet meer betrouwbaar. Ik las toen "Signaal", een Duits tijdschrift. Daar stond veel meer in. Ze wilden allerlei nieuwtjes brengen aan het Nederlandse volk, maar als je tussen de regels doorlas, dan stond er net het omgekeerde. Op een grote kaart gaf ik alles met spelden aan. Eerst zag je ze allemaal naar het oosten opschuiven. Daarna zag je ze langzamerhand weer naar het westen verschuiven. Het meeste haalde ik uit de "Signaal", een prachtig dik tijdschrift in kleurendruk. Dat tussen de regels doorlezen kende je eerst niet. Zo zijn wij niet opgevoed, om tussen de regels door te lezen..... Ik heb in die tijd ook heel wat foto's verkocht van het prinselijk paar. Die werden clandestien gemaakt en voor een gulden per stuk verkocht. Dat was in die tijd heel wat. Honderden heb ik er aan de man gebracht. Het geld, daar kon je heel wat mee doen in gezinnen, waarvan de man weg was en de vrouw geen ondersteuning kreeg."

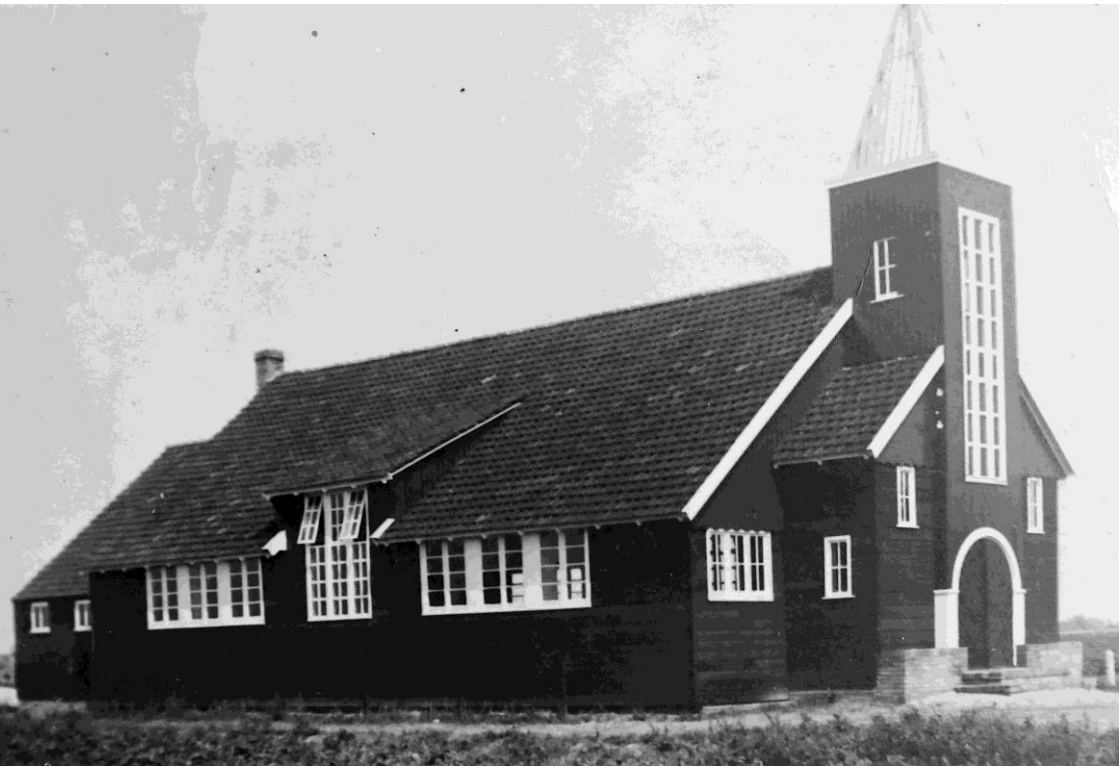
(Wat ook goed was voor de onderduikers: het delen van de eigen slacht of oogst. Wie had, hield het niet allemaal voor zichzelf. Toen er bij Hendrik Kikkert aan het Oostopgaande een varken geslacht werd, ging de helft naar ds. Hoogkamp. Ds. Hoogkamp deelde zijn helft weer met anderen. Zo kreeg hij van Jan en Alleman wat nodig was, en fietste met zijn fietstassen vol de onderduikgezinnen af in Nieuwlande en Elim, tijdens zogenaamde pastorale bezoeken. Daarbij keek hij overigens niet naar de kerkelijke ligging. Iedereen waar hij vanuit de hulp aan onderduikers een rol bij speelde, kon de dominee op bezoek krijgen, met wat in zijn fietstassen.)

Ik had wel connecties in Hollandscheveld en haalde bonnen uit Hoogeveen, maar ik werkte het meeste in Elim en Nieuwlande. Dan moest je de Joden weer eens be-

zoeken, of de gezinnen vroegen: "Dominee, kom eens bij ons praten". Het valt niet mee, dag en nacht een vreemd iemand over de vloer te hebben. De Joden waren vaak zenuwachtig. Ik was altijd blij als ze rookten. Ik had wat eigenbouw (tabak) en wat vloeitjes en dan liet je ze maar roken en dan kon je praten. Ik rookte trouwens ook als een schoorsteen. In Elim zaten niet zoveel Joden. De huizen waren niet zo geschikt. Ze waren te klein. Ik heb zelf een tijdje twee Jodenjongens gehad. Op Elim zaten er niet meer als tien. Op Nieuwlande waren het er in de 80, op het hoogtepunt. Ze werden al gauw bijna allemaal verplaatst, want het was voor de Joden zelf en de gezinnen bijna niet meer te doen. Bij Hendrik Kikkert hebben er in totaal 41 gezeten. Eén keer toen ik er ook was, waren er een Jodenjochie en tien andere Joden. Die sliepen 's nachts buiten onder een groot dekzeil. In huis was geen plek meer. Ik sliep in de bedstee aan de ene kant en het echtpaar Kikkert aan de andere kant. Er tusseinin, in een kleine leunstoel, sliep de kleine jongen. Aan iedere kant van de kamer was een bedstee.

In Elim zaten alleen Joden in Gereformeerde gezinnen. Ik had in dit opzicht geen contact met ds. Van Eizenga, de Hervormde predikant in Elim. Die was bang. Nou neem ik dat de man niet al te kwalijk. Hij zag slecht. Dan ben je gehandicapt. Maar hij was benauwd. We hadden eerst hier in Hoogeveen als Ortscommandant een Lutherse dominee. Die was schijnbaar te slap en werd vervangen door een rasechte nazi. Nou, dat hebben we geweten ook. Het licht werd afgesneden, enzovoort, en-

De houten Gereformeerde Kerk van Elim, gebouwd vanaf februari 1942 met materiaal van oude kippenhokken, militaire barakken en wat verder maar te vinden was. Dit vanwege de grote materiaal schaarste in oorlogstijd. Het gebouw is afgebrand op 26 december 1962.

zovoort. Die liet op een zaterdagmiddag alle dominees uit Hoogeveen en de bijbehorende dorpen bij zich roepen. Ik ben niet geweest en de meesten gingen niet, maar Van Eizenga ging wel. Dat moest de man zelf weten. Alle dominees die daar waren, maar een handjevol, kregen de opdracht om zondagmorgen in de kerkdienst de mensen aan te sporen om te gaan werken voor de OT, de Todt. Ze moesten werken op het vliegveld bij Havelte. Dat heeft hij gedaan. Dat hebben de mensen hem erg kwalijk genomen. De dominees die het niet deden, daarvan zouden de huizen verbrand worden. Dat is niet gebeurd.

De LO in Elim was beperkt tot de Gereformeerden. De Gereformeerde dominee van Hollandscheveld, ds. Fokkens, was ook geen cent waard. De man had nog geen vingerhoed vol moed. Meester Bos en ds. Fokkens waren tegenpolen. Zo fanatiek als Bos was, zo slap was zijn eigen dominee. Die zei een keer in de preek: "Ja, we kunnen van de NSB nog wel wat leren. Pardon van de SDAP" Bos zei later: "Ik dacht man dat ik een beroerte zou krijgen!" In zekere zin had hij gelijk. Als het ging om ondeugendheid konden we een hele hoop van de NSB leren, maar goeie dingen hadden ze niet zo bar veel. Fokkens werd ook overal buiten gehouden. Niet dat die man verdacht werd van NSB-sympathie, dat ook weer niet, maar niemand zou het in zijn hoofd halen om naar ds. Fokkens te gaan om geholpen te worden. Dat gat vulde Bos weer op. Ik ging er nogal eens langs als ik bijvoorbeeld naar Hoogeveen was geweest. Dan ging ik even over het Jan Wintersdijkje en na 15.30 uur was de man meestal thuis. Zijn vrouw was niet minder fanatiek. We konden goed met elkaar.

Ik zou niet weten of de onderwijzers van Elim nog een rol gespeeld hebben in de LO. Meester Slik, ik wil van de man geen kwaad zeggen. Hij heeft een tijdje een Jodenmeisje in huis gehad. Zijn eigen zoon moest onderduiken. Die heb ik ook een plaatsje bezorgd. Slik mocht mij niet, om de één of andere reden. Dat lag al niet zo lekker. Zijn zoon moest onderduiken. Hij kwam na een poos weer thuis. Toen hebben ze hévige ruzie gehad, zijn vader en hij. Daarop heeft Willem zich met de dolle kop gemeld bij de SS in Hoogeveen. Voordat hij getekend heeft, is hij hem weer gesmeerd. Hij kwam halsoverkop bij mij. "Nou zit ik zo diep in de put!" Ik zei: "Ja, dat is ook geen wonder, jij zoekt alleen maar putten op om in te kruipen." Hij vertelde dat hij zich gemeld had voor de SS. Ik wou het eerst niet geloven. "Maar ik heb nog niet getekend!". Zijn gegevens lagen er en bij de Duitse capitulatie zat Willem ook in de Sing-Sing. Hij had er spijt van als haren op zijn hoofd. Willem was beslist geen NSB-er. Hij kwam bij mij en is al die tijd gebleven." Tot zover ds. Hoogkamp.

JOODSE CATECHISATIE

Johannes Post vroeg hem of hij catechisatie wilde geven aan Joden te Nieuwlande. Ze wisten weinig of niets van hun geloof af, zo vertelde Johannes. Maar ze waren door de vervolging zo op hun Jood-zijn gedrukt, dat ze nu wel eens wilden

De Gereformeerde Kerk van Nieuwlande. Omdat de eigen predikant in de oorlog ziek was, werd ds. Hoogkamp ook verantwoordelijk voor die gemeente. Zo werd hij tevens LO-leider van Nieuwlande, waar hij catechesatie gaf aan Joodse onderduikers, les in het Joodse geloof.

weten wat dat inhiel. Dominee Hoogkamp zei ja. Zo stond hij ineens, zonder daar echt op voorbereid te zijn in de Gereformeerde Kerk van Nieuwlande voor een zaaltje vol onderduikers. Een groot deel van hen was zelfs nooit in een synagoge geweest, zo herinnerde hij zich. De meesten kwamen uit Amsterdam. Op het hoogtepunt zaten er zo'n 80 Joodse onderduikers in Nieuwlande. Het avondje praten met hem was voor veel jongeren het hoogtepunt van de week.

Het was in het winterseizoen ('43-'44), dat de catechisaties werden gehouden. De maandag was voor ds. Hoogkamp de catechesedag, een overvolle dag: *'Om 13.00 uur ging ik bij mijn vrouw de deur uit. Die wist wel wàt, maar zij wist niet waar ik was en bij wie ik was. (...) 's Middags had ik grote meisjes-catechisatie. Dan at ik gauw mijn brood op en daarna zat ik van 18.00 tot 19.00 uur bij de Joden. Om 19.00 uur had ik een jongens-catechisatie. Om 20.00 uur was ik weer terug bij de Joden en dan bleef ik er tot 22.30 uur. Niet later, want ik moest nog op de fiets naar huis. En altijd, alsof de duivel er mee speelde,, precies om 23.00 uur kwam de Landwacht bij mijn huis langs. En die wilde ik liever niet ontmoeten.'*

De avondcatechisatie bij de Joden in de Gereformeerde Kerk te Nieuwlande had een vast patroon. Hoogkamp hierover: *'Ik las een gedeelte uit het Oude Testament en een aansluitend stuk uit het Nieuwe Testament. Ze moesten dat zelf thuis eerst goed bekijken, en dan kwamen vanzelf wel de vragen. Joden zijn scherp, kritisch. Het waren zeer levendige gesprekken'* Afsluitend sprak ds. Hoogkamp om 22.00 uur een gebed uit, waarin hij zijn Joodse gesprekspartners opdroeg bij 'hun en zijn Heer en God'. Dat deed iets bijzonders met de mensen, zo herinnerde ds Hoogkamp zich. Hij merkte dat ooit eens aan het begin van de catechisatie:

'Terwijl ik mijn jas op de gang ophing hoorde ik de Joden een keer druk met elkaar praten. Ik kwam binnen en had niet zo'n leuk gevoel. Toen zei er een, de enige die nog iets wist van zijn geloof: 'Dominee, we hebben het over u gehad'. Ik zei: 'Nou, dan hoop ik dat je niet al teveel kwaads over me verteld hebt?' 'Nee, nee, nee.... We hebben het erover gehad dat u kunt hypnotiseren.' Ik schoot in de lach. Ik zei: 'Ik wou dat ik het kon. In elk geval lukt het nog niet bij mijn vrouw!' Niemand lachte. Er was één meisje bij, Bep. Zij was bij bakker Bolhuis op Nieuwlande, schuin tegenover de kerk. Bep zei: 'Ja dominee, het is waar. Ik heb een broer die dokter is en ik heb dat meer dan eens gezien. Die doet dat ook, iemand onder hypnose brengen. U doet dat ook' Ik zeg: 'Hoe komen jullie daarbij?'

Er kwam een antwoord dat ik niet verwacht had. Peter (= Isidor Davids), de meest welbespraakte, deed meestal het woord. Hij zei: 'Alle nachten dromen we veel. We hebben nachtmerries, waar we bang van wakker worden. In de nacht van maandag op dinsdag slapen we als een blok. We hebben er met elkaar over gepraat. Dat moet erdoor komen dat u ons hypnotiseert, dat wij die nacht rustig kunnen slapen.' Ik wist zo gauw geen oplossing. Afijn, ze praatten nog wat door en in enen schoot me wat in gedachten. Ik zei: 'De hypnosegedachte, vergeet dat maar. Een andere vraag: Wanneer wordt er met jullie het laatst gebeden?' Ze verbleven allemaal in kerkelijk meelevende gezinnen. 'Na het avondeten'. Ik zei tegen Bep: 'Bakker Bolhuis, bidt die nou ook wel eens voor jou?' 'Nee', zei ze, 'hij bidt wel voor de verdrevenen en de vluchtelingen in het algemeen, maar het heugt mij niet dat hij mij ooit bij name genoemd heeft.' De anderen zeiden dat ze die ervaring ook hadden. Dat het hun persoonlijk betrof, nee.

Ik zei: 'Dan weet ik de oplossing.' Om half elf zat ik altijd op de fiets. Om 22.00 uur eindigden we altijd, klaar of niet klaar. Ik was dan ook zo moe als een hond. Dan bad ik voor ieder apart. Ik noemde ze met name. Ik zei: 'Dat is het nou. Jullie geloven nergens aan en toch heb je dat idee, hoe vaag misschien ook: er is voor ons gebeden tot een hogere macht. Dat is wat jullie toch wat rust geeft. Dat leek hen toch wat beter dan die theorie van dat hypnotiseren.'

MET EN VOOR ELKANDER

Soms moest je als LO-man je nek flink uitsteken, met het risico dat je zelf in de problemen kwam. Op 7 April 1924 kwam het in Hollandscheveld tot de oprichting van het Doktersfonds "Vrij Dokter en Apotheker" Hollandscheveld en Omstreken "Met En Voor Elkander", kortweg MEVE genoemd. Het werd de grootste vereniging uit de omtrek, doordat de inwoners van de naburige streken geen eigen soortgelijke vereniging oprichtten, maar zich bij MEVE aansloten. Per 1 januari 1940 was het ledental gestegen tot 8.441 zielen, deel uitmakend van 1.727 gezinnen. Een vereniging van die omvang vroeg een bestuur dat berekend was op zijn taak. Het bestuur was maar liefst elf personen groot.

Omdat de meeste leden in Hollandscheveld, Elim en Nieuwlande woonden, werden de vergaderingen om de beurt in één van die plaatsen gehouden. Bij het samenstellen van het algemeen en het dagelijks bestuur hield men rekening met een min of meer evenredige vertegenwoordiging. In 1940 zaten van Nieuwlande in het bestuur: Jan Slot Hzn., Jan Smit Jzn. en secretaris Jan Dekker. Van Elim waren vertegenwoordigd: Albert Schonewille, Willem Bisschop en penningmeester H. Zondervan. De vertegenwoordigers van Hollandscheveld waren Hendrik Kip, Koert Vaartjes, Hendrik Benjamins Azn., Piet Schonewille (controleur van de tuinbouwver-

eniging en de latere groepsleider van de NSB) en Hein Damming (het latere buurtschapshoofd van Winterhulp, lid NSB).

Hoe slecht in de oorlogsdagen de onderlinge verhoudingen waren en hoe weinig vertrouwen men had in de voorzitter, mag wel blijken uit wat ds. Hoogkamp zich wist te herinneren. Willem Bisschop en zijn vrouw waren 14 december 1943 25 jaar getrouwd. Ds. Hoogkamp leidde de feestelijkheden. Vooraf kreeg de voorzitter (Hein Damming) bezoek van Willem Bisschop en enkele andere bestuursleden. Ze vroegen of hij ook van plan was om te komen. Dat was gebruikelijk. Toen Hendrik Bakker in de zomer van 1942 zijn 25-jarig huwelijksfeest vierde, waren namens het bestuur van MEVE aanwezig de voorzitter (Hein Damming), de secretaris en Piet Schonewille, later de groepsleider van de NSB. De voorzitter wilde inderdaad ook langs bij Willem Bisschop. Hij kreeg een hele duidelijke mededeling. Hij zou op dat feest tal van personen zien, die hij niet kende, of die hij al langere tijd niet meer had gezien. Kortom, het stikte er van de onderduikers. Als daar ook maar één van opgepakt zou worden, zouden ze hem de strot afsnijden. De boodschap was duidelijk voor Hein Damming!

Het feest was 's avonds in de Gereformeerde school te Elim. Om het te kunnen houden hadden Willem en zijn vrouw al tijden van tevoren etenswaren en drank bij elkaar moeten scharrelen, want zo gemakkelijk ging dat niet meer. Tal van onderduikers hadden die avond een verzetje. Lang bleven ze niet, uit veiligheidsoverwegingen, maar ze waren er gelukkig weer eens even uit. Op de Carstensdijk, de Peregomenweg en het Fietsepad stonden even buiten het dorp groepjes van twee of meer jongemannen, die na enige tijd afgelost werden door anderen. Als er onraad was, dan zouden ze met een noodgang naar de school fietsen en alarm slaan. Maar er kwamen geen Duitsers. Voorzitter Hein Damming bleef niet lang. In de loop van de avond gaf hij het echtpaar, en ds. Hoogkamp, een hand, met de woorden dat hij het niet te laat wilde maken. Ds. Hoogkamp veegde zijn hand direct af aan de zijkant van zijn broek, tot grote hilariteit van enkele omstanders. In de notulen van MEVE vinden we hier slechts van terug: *"De voorzitter deelt verder nog mede dat hij met nog enkele anderen het 25-jarige huwelijksfeest heeft bezocht van W. Bisschop. Als cadeau is een enveloppe met inhoud aangeboden."*

DREIGEND CONFLICT MET DE NSB

Jacob Damming was de scholingsleider van de NSB, zoon van Hein Damming, het buurtschapshoofd van Winterhulp voor Hollandscheveld en omstreken. Jacob werd in 1941 lid van de partij. Met zoiets liep je niet te koop, vertelde de scholingsleider, maar doordat hij plotseling klanten in zijn winkel kreeg, waarvan in de streek bekend was dat ze lid waren van de beweging, werd er ook al snel over hem gepraat. Hij is geïnterviewd en werkte bereidwillig mee aan onderzoek. Desgevraagd vertelde hij dat hij lid was geworden en waarom dat was. Hij vertelde nooit door zijn kerk vermaand te zijn en hij bleef trouw kerkganger. Ds. Fokkens heeft hem nooit op zijn keus aangesproken en heeft nooit gezegd wat hij had moeten doen of moeten laten, zo zei hij. Men had hem nooit geweigerd aan het avondmaal. Wel werd hem gevraagd het avondmaal te mijden, om aanstoot te voorkomen, maar dat is wat anders dan kerkelijke tucht. Hij kreeg pas moeilijkheden met de kerk toen in juni 1942 zijn oudste zoon was geboren en de doop geregeld moest worden. Aanvankelijk wilde de kerkeraad niet dat het kind gedoopt zou worden, maar ook dit liep met een sisser af. Conform de uitspraak van de synode werd zijn zoon gedoopt, alsof er

niets aan de hand was. Ds. Hoogkamp van Elim vertelde dat de kerkeraad wel tot doop had besloten, maar dat ds. Fokkens die doop naar hem af probeerde te schuiven. Door kanselruil zou ds. Hoogkamp op een zondagmiddag in Hollandscheveld preken, de gemeente van ds. Fokkens. Vooraf kreeg hij bezoek van meester Bos, van de Gereformeerde school van Hollandscheveld. Deze vertelde dat er door de kerkeradsleden besloten was om die zondagmiddag de doop te bedienen aan de zoon van de scholingsleider. "Dat doe ik niet", zei ds. Hoogkamp resoluut. Ds. Hoogkamp had een vreselijke hekel aan Jaap Damming en kreeg steeds een brok in zijn keel als hij hem onder een preek zag zitten. De predikant was blij dat Bos hem op de hoogte bracht, want eigenlijk had de kerkeraad hem voor een voldongen feit willen stellen, zo herinnerde hij zich. Hij ging die zondagmiddag naar Hollandscheveld in de hoop dat de kerkeraad zich alsnog had bedacht. Als de doop door zou moeten gaan, had hij resoluut geweigerd en had hij ook niet geprekeet. Dan was alles maar afgelast. In de consistorie informeerde ds. Hoogkamp bij koster Metseelaar of die ook iets wist van een doop. Deze wist van niets. De dienst vond doorgang alsof er niets was gebeurd, zonder doop. Oftewel, de kerkeraad van Gereformerd Hollandscheveld had besloten om het toch niet naar ds. Hoogkamp toe te schuiven. Diens boodschap aan meester Bos was duidelijk genoeg geweest.

"MAG IK U EENS EEN VRAAG DOEN?"

De angst en de spanningen die het onderduiken en het bieden van hulp aan onderduikers met zich meebracht, verwerkte iedereen op zijn eigen manier. Voor velen speelde godsdienst daarbij een belangrijke rol. Ds. Hoogkamp van Elim kon daarover mee vertellen. Erg veel indruk maakten op hem de gesprekken die hij had met een Katholieke jongen: *"Het was in de winter van '43 op '44. Maandenlang kreeg ik elke vrijdagmorgen een jongen bij mij. Ik wist van hem dat hij 22 jaar was. Hij was Rooms, kwam uit Brabant, en uit gesprekken wist ik dat hij zwaar gezocht werd. Hij kwam prompt om 10.00 uur. Hij was ergens ondergedoken. Ik wist niet waar, ik wist zijn naam niet, ik wist zelfs zijn oorlogsnaam niet. Hij bleef een uur of anderhalf. Het kwam mij niet altijd gelegen op vrijdag, want ik moest ook nog preken maken. "Mag ik u eens een vraag doen?", zei hij in de loop van een gesprek. Ik zei: "Jongen, je hebt me wel duizend vragen gedaan...."*

Hij was uitstekend onderlegd, voor een Roomse jongen uit die tijd. Hij zei: "Ja, maar het is een vraag, die wel heel persoonlijk is." Ik zei: "Nou, probeer het maar eens. Of je antwoord krijgt, dat moet je dan maar afwachten." De jongen was vreselijk zenuwachtig. Hij rookte, hij draaide zijn sigaretten met trillende vingers. Hij zei: "Ik weet van u, dat als u gepakt wordt, dan gaat u tegen de muur. Rekent u daarmee?" "Ja", zei ik. "Mijn vrouw en ik hebben er meerdere malen over gesproken, dat er een grote kans was dat we niet samen de bevrijding zouden beleven. Maar ik kan niet anders. Ik wil ook niet anders." "Als u daar dan staat, dan staat daar het vuurpeloton en die officier, en u staat daar tegen die paal. Staat u er dan alleen?" "Nee", zei ik. "Nee?" "Nee!" Ik zei: "Ik zie hem wel niet, maar ik weet dat Jezus dan ook naast me staat en mijn hand vasthoudt." "Hoe weet u dat?", zei hij. "Dat weet ik uit de Bijbel. En als dié niet meer waar is, ja, mijn jongen, waar moeten we dan wel heen om waarheid te vinden? Dat heeft hij beloofd! Ik ben met u, al de dagen, in leven en sterven, tot aan de nieuwe aarde toe. Dat staat toch in de Bijbel? Daar houd ik mij aan vast." Hij zat wat te denken en in zichzelf te mompelen. Ik zei "Nu heb je mij wel die vraag gesteld, maar laat ik jou nu die vraag eens stellen. Ik heb begrepen uit hele voorzichtige uitlatingen, dat als jij gepakt wordt, het niet best is.

Dan ga je naar diezelfde paal" Hij zei: "Ja, ik ben zo bang de laatste tijd. Ik zit maar met die vraag: Wanneer is het mijn beurt?"

Ik zei: "Nou, als jij er dan staat, sta je er dan alleen?" "Bij ons doet de kerk zo'n hoop", zei hij. "Wij hebben meer een kerkgeloof dan een persoonlijk geloof. De Paus weet helemaal niks van mij af. Onze bisschop kent mij ook niet. Mijn eigen pastoor weet ook niet waar ik zit. Die kerk, die is er nu niet." Ik liet hem nog eens even denken en zat er wat bij te roken. In één keer zei hij: "Ik weet het!" "Wat weet je dan?", zei ik geschrokken. "Wie er naast mij staat". "Wie is dat dan?" "Dezelfde die bij u staat! Dat staat in mijn bijbeltje ook". Het gezicht van die jongen straalde. Hij wist niet van ophouden, zo geweldig was het dat hij dat ook weten mocht. "De dominee is niet gek.", zei hij. "Hebt u wel eens wat kwaads van de Roomse Kerk gezegd?" "Dat zal wel", zei ik. "Nou, ik heb ook wel eens wat naars van de protestanten gezegd. Als het er op aankomt, staan daar een Roomse jongen en een Gereformeerde dominee naast elkaar en Jezus staat er tussenin en houdt hun handen vast". Er kwam een doodsange jongen binnen. Er ging een man naar buiten. Ik heb hem nooit weer gezien. Ik ben heel bang dat hij voor die lopen heeft moeten staan... Een paar weken later moest ik zelf verdwijnen."

De woning van de familie Hoogkamp in Elim, Carstensdijk 63.

ZELF ONDERGEDOKEN

"Ik ben ook nog ondergedoken geweest bij mijn schoonouders op Zwinderen, op Nieuwlande en twee adressen in Elim (Roelof Metselaar, de schoonvader van Harm Wemmenhove, en Bertus Vos op de Barswijk). Ik probeerde in de buurt te blijven. Ik dook onder na tips dat er weer wat te gebeuren stond. In april 1944 was het niet meer veilig voor mij in Elim. Toen moest ik voor het eerst zelf onderduiken. Gedeeltelijk was dat een gevolg van verraad. Gedeeltelijk ook door praat van iemand uit Hollandscheveld, die niet meer goed bij zijn positieven was. In die tijd is ons tweede kind geboren. 's Morgens om 06.00 uur werd ik van de buitenkant van Elim opgehaald door mijn buurman, Egbert Veldman, de bakker. Om 08.00 uur werd onze baby geboren en om 12.00 uur was ik al weer vertrokken. Veertien dagen na de geboorte kwam mijn vrouw met de baby in Elim naar de kerk. Zij kwam van de ene kant en ik kwam van de andere kant. Toen de kerkdienst achter de rug was, ging mijn vrouw weer met de baby naar huis en ik verdween weer. Dat was niet zo leuk hoor. Nee, bepaald niet zo leuk."

Dood en leven, zo dicht bij elkaar.

De eerste baby van het gezin Hoogkamp, geboren in Elim.

TERREUR IN ELIM

Afgaande op de herinneringen van ds. Hoogkamp kwam Elim er wat betreft de terreur van de bezetters beter af dan Hollandscheveld en Nieuwlande. Toch maakte men ook daar soms moeilijke dagen door. Hij vertelde erover: *"Ik ben twee keer ter dood veroordeeld. Het was in de winter van '44 op '45. Toen hadden we in twee scholen een compagnie van de Luftwaffe. Wat ik niet wist, was dat er telefoondra-*

den waren aangelegd van Elim naar Hoogeveen. Op een avond kwam ik thuis. Mijn vrouw zei dat de Hauptmann in het café Van der Weide mij graag wilde spreken. Nou ja, ik wist nergens van, dus ik ging daar heen. Daar stond al de Hervormde predikant, en even later kwam ook Albert Otten van de Gemeente des Heeren. "Is er wat?", vroeg ik hen. "Nee, niets bijzonders", zeiden ze, "het is voor een gesprek." We werden binnengelaten. Er werd een soldaat aan de deur gezet, dat vond ik al niet zo leuk. De Hauptmann vertelde dat de telefoondraden waren afgesneden. Die avond nog zouden we alle drie worden doodgeschoten. Dan zouden ze wel van de draden afblijven. Eerst de dominees en dan de onderwijzers, als het weer zou gebeuren. "Vanavond is het voor jullie afgelopen!"

Afijn, ik raak aan de praat met die man en zeg: "Waar liggen die draden dan? Ik heb nooit telefoondraden in die bomen zien hangen!" "Ze liggen niet in de bomen, ze liggen gewoon langs de weg." Het gesprek werd natuurlijk in het Duits gevoerd. Ik zeg: "Dat is ook niet goochem van de Duitse genie. Als er een wagen overheen rijdt, dan rijden ze die draden kapot!" Ja, dat was ook zo. Afijn, die man had nog enige menselijkheid. Hij zei: "Dan wil ik dat toch nog nader uitzoeken." Later bleek dat ze op één plek door een wagen doorgesneden waren, dat kon je duidelijk zien, en dat ze op een andere plek afgebroken waren doordat kwajongens ze heen en weer bewogen hadden. Ik heb er niks meer van gehoord. Hij liet ons weer gaan, wat ons zeer verwonderde. Die man, die de hele oorlog al in dienst geweest was, en verruwd was, had nog een spoor van menselijkheid. Dat is mijn geluk geweest.

De tweede keer dat ik ter dood veroordeeld was, hadden ze in Assen een lijst met namen. Twee moesten ze er nog van hebben. Dat waren een zwager van Hendrik Kikkert (Everts) en mijn persoon. De overvalauto uit Assen is in Nieuweroord geweest. Een paar uur van te voren had de Duitse genie alle bruggen over de Hoo-geveense Vaart opgeblazen. Het liep net tegen de bevrijding. Die auto kon er niet meer over. Diezelfde nacht nog zijn de anderen die voor de LO gevangen za-ten, zeventien man, allemaal doodgeschoten. Als Everts en ik aan de andere kant van de vaart gewoond hadden, waren we er niet meer geweest. Dat was mijn red-ding. Ik stond op de lijst met nog zeventien mensen. Die anderen zijn alle zeven-tien in de laatste nacht voor de bevrijding doodgeschoten in een bos bij Assen, hoorde ik later

Van de Landwacht hadden we in Elim niet zoveel last. Die ene Landwachter die hier woonde, die Vos, dat was geen kwaai vent. Het is meer dan eens gebeurd dat die dochter van hun aan de deur kwam met de boodschap: "Dominee, vana-vond is daar en daar een razzia van de Landwacht." Dat had hij zo aan zijn vrouw verteld, onder het eten zo hoorde ik van zijn vrouw later "Ja, vanmiddag of vana-vond moeten we weer weg. Maak je niet ongerust als ik midden in de nacht thuis kom, want we moeten nog daar en daar heen." Hij wou in Elim geen slechte naam hebben. Na de oorlog kwam zijn vrouw bij mij. "Kunt u geen goed woordje voor mijn man doen? Hij heeft u toch zo vaak gewaarschuwd?" Dat heb ik ook gedaan. Of zijn motieven zo edel waren, dat weet ik niet, maar wij hadden er gemak van. Ik heb meer dan eens mensen gewaarschuwd. Verraders onder de onderduikers die ik onderbracht, dat heb ik persoonlijk niet meegemaakt. Het enige gezin van mijn gemeente dat onderduikers had en dat opgepakt is, is de familie Kikkert van het Oostopgaande. Voor de rest zijn er geen invallen geweest.

Ik kan me op Elim één razzia herinneren. Op een avond hoorden we de honden op Hollandscheveld tekeer gaan en dat geluid kwam al dichterbij. Dus ik in de schuil-

kelder. We hadden boven in mijn woning een ruimte, waar ik ook kon slapen. Hendrik Kikkert en Griet hebben er ook een tijdje geslapen. Een wagen stopte vlak voor mijn deur. Een aantal lieden sprong eruit en rende weg. Ze gingen naar Hendrik Wimmenhove, de timmerman. Maar die was hem gesmeerd. Harm Wimmenhove was ook de deur uitgevlogen. Hij zat in een korenveldje, vlak achter zijn huis. Harm en Hendrik woonden vlak bij elkaar, aan de Carstensdijk. Vanuit het korenveldje hoorde Harm het hele spektakel aan. Ze kwamen voor Hendrik. Die was hem gesmeerd, de wieken over, en had de brugjes steeds naar zich toe gedraaid, zodat de SS'ers opgehouden werden. Ze moesten eerst het draaivonder weer te pakken krijgen, voor ze verder konden. Hendrik was er ook nog een keer afgelopen, en ging met de kop onder in een wijk. Bij iemand anders kreeg hij droge kleren. De SS'ers hebben zijn vrouw ondervraagd. Die wist niks. Dat kon ze eerlijk zeggen, want ze wist echt niks. Die SS'ers hebben het tenslotte opgegeven.

De officier stak het pad over en kwam bij een slager terecht. Die slachtte ook vaak zelf nog. Die had naast zijn huis een put voor het slachtoffer, met een houten deksel erop. Het hout was vermolmd door de stank. De officier wilde daar langs de muur lopen en de slager zei nog: "Stap niet op dat plankje!" Maar dan doe je het net, hè! Hij stapt met veel lawaai op dat plankje en stapt er prompt doorheen. De smurrie en de stank die er uitkwamen Hij zat er in tot zijn middel. Hij zat klem. Met moeite hebben ze hem eruit gehesen. Slager Schonewille koppelde een slang aan op de waterleiding en spoot hem af. Ik vroeg later: "Je bent zeker niet hoger geweest dan zijn riem?" Hij zei: "Ach, daar kan je niks aan doen. Die slang schoot wel eens uit." Tenslotte droop de vent van top tot teen. Vloekend zijn ze weer afgetogen. Harm hoorde het vloeken en schreeuwen, evenals een lachende mevrouw Schonewille. En Harm zat daar maar beroerd. Hij zat met zijn voet in een muizegat, op zijn knieën. Hij durfde zich niet te bewegen, want vlak bij hem stond een schildwacht. Als die hem had zien bewegen... Harm kon haast niet meer, vanwege de kramp in zijn kuit. Maar voor je leven doe je dat." Tot zover ds. Hoogkamp.

DE BEVRIJDING

Twee Duitse officieren reden in de nacht van zaterdag 7 op zondag 8 april 1945 langs de Hoogeveensche Vaart, en bliezen alle bruggen op. Daarom werd ds. Hoogkamp niet opgepakt, die nacht, en kon hij zondag de 8^e gewoon de preekstoel op. Zondag 8 april waren de Gereformeerde kerken aan het Jan Wintersdijkje en de Perenbomenweg te Elim 's middags gewoontegetrouw gevuld met kerkgangers. Ondanks de spannende tijd, volgens sommigen juist dóór de spannende tijd, waren de kerken goed gevuld. Buiten de Gereformeerde kerk te Elim klonk plotseling gerommel en geratel. De mensen werden onrustig. Razzia's? Wat was dat? Sommigen gingen staan.

Vanaf de kansel zag ds. Hoogkamp dat er jeeps langsreden en zei: *"Broeders en zusters, blijf maar zitten, dat zijn onze bevrijders"*. Een zucht van verlichting ging door de kerk. Twee zwaar bewapende jeeps reden naar café Van der Weide en bleven daar even staan. Nadien reden ze over de Carstensdijk verder naar het westen. Verteld werd, dat ze tot het Zuideropgaande reden en daar, bij de brug bij Fieten, weer rechtsomkeert maakten. Ze reden weer terug over de Carstensdijk en de Perenbomenweg. De patrouille was afkomstig uit De Krim en reed via Nieuwlande naar Elim. Er waren weer volop vliegtuigen actief, die laag vlogen en met de jeeps in contact stonden. Zo deze op weerstand zouden stoten, zouden ze vanuit de lucht vuursteun geven. Pas op de 10^e april werden Elim, Nieuwlande en Hollandsche-

veld van de laatste Duitsers gezuiverd, door een eenheid Belgische SAS Parachutisten. Dezelfde eenheid als van de zondagmiddag. Hij had het gehaald, ds. Hoogkamp. Hij had de oorlog overleefd.

TOT SLOT

In 1993 verscheen het boekje *'Duikelaars in de Velden'*. In de aanloop daar naar toe had ik een zeer uitgebreid interview met ds.Hoogkamp. Het bandje ging in de cassette recorder. Even proberen of die goed werkte. Ik vroeg, hij vertelde, vertelde, hij vertelde zoveel, en zo aandachtig, dat hij zich bewust leek een soort levenstestament over zijn oorlogsjaren na te laten. Hij wist dat dit gepubliceerd zou worden. De teksten heeft hij te lezen gehad, en hij ging ermee akkoord. De teksten zijn verwerkt in meerdere boekjes van mijn hand, in de serie over de Tweede Wereldoorlog. Hier zijn stukken bij elkaar gezet. Nu ik na 25 jaar alles weer doorlees, wordt ik nog steeds getroffen door de directheid en openheid van zijn verhaal. Een mens in dienst van God, er helemaal voor zijn medemens, en tegelijkertijd zwaar tegen-over andere medemensen, die zich aansloten bij het Kwaad. Iets anders wat mij opvalt is dat hij het niet veel had over Arnold Douwes, zeer actief in Nieuwlande.

Ik herinner me dat ds.Hoogkamp Arnold Douwes een keer noemde als een ongeleid projectiel. Ze werkten samen met dezelfde groep mensen, maar ze werkten ook voor een goed deel los van elkaar. Er was tevens sprake van twee kapteins op één schip, die beiden heel goed wisten hoe ze de groep Joodse onderduikers te Nieuwlande de oorlog door moesten zien te krijgen, maar van ideeën verschilden. Waar Arnold geïsoleerd werkte, en mensen van de LO erbij haalde als het hem uit kwam, werkte ds.Hoogkamp er nauw mee samen, en wist zo ook de bonkaarten naar Nieuwlande te krijgen die de onderduikers hard nodig hadden. Los van elkaar werken, dat zag je wel meer. Wat je niet wist van elkaar, kon je na arrestatie ook niet vertellen. Ds.Hoogkamp zag zijn interview ook als aanvulling op wat al bekend was, en van Arnold was al zoveel bekend. In ieder geval hebben ze elkaar goed gekend. We weten het uit het dagboek Arnolds:

"Zondagavond, 14 mei 1944. Gisteravond toen we bij Kikkert kwamen, was daar ds. Hoogkamp uit Elim, die ook moest duiken. Een beste vent is dat. Hij had een waarschuwing ontvangen. Hij heeft ons een en ander verteld over de razzia's in Bunschoten-Spakenburg, waar zijn vader is opgepikt."

"Maandagavond, 15 mei 1944 (-). Vannacht heel lang geslapen in hotel "De zingende Nachtegaal" en bij Kikkert ontbeten. Ds. Hoogkamp was er ook weer en vertrok vóór het eten. De Kikkerts zijn erg vrome mensen en beste lui. Het regende vannacht, maar we hadden een dekzeil over ons heen."

Dit is het verhaal van Rikkert Arnoldus Hoogkamp, zoals hij het zelf vertelde. Er zijn vast nog meer nuances in aan te brengen. Maar zo leefde de oorlog voort in ZIJN herinnering.

Hoogeveen, 27 april 2021

Albert Metselaar